
МЕТОДИКА НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ

УДК 373.3:502/504

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА ЗАСОБАМИ НЕСТАНДАРТНИХ УРОКІВ**Білоусова Н. В., Ходосенко І. В., Долгорук О. П.**

У статті розглядається значення формування пізнавального інтересу у молодших школярів на уроках природознавства засобами нестандартних уроків. Подається визначення поняття "пізнавальний інтерес", вказується на способи розвитку пізнавальних інтересів. Акцентується увага на педагогічних умовах розвитку пізнавальних інтересів саме на уроках з природознавства: використання різних видів діяльності на уроках, використання нестандартних форм організації навчання молодших школярів, створення сприятливого навчального середовища для розвитку пізнавального інтересу тощо. Розглядають різні види нестандартних уроків, які використовує вчитель у початковій школі під час навчання дітей природознавству: віршовані (римовані) уроки; інтегровані (міжпредметні) уроки; уроки-дискусії (урок-діалог, урок-диспут, урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-практикум, урок-семінар, урок-суд, урок-телеміст); уроки-дослідження (урок-знайомство, урок-панорама ідей, урок-пошук, урок-самопізнання, урок "Що? Де? Коли?"; уроки-звіти (урок-аукціон, урок-залік, урок-захист, урок-інтерв'ю, урок-екзамен, урок-ерудит, урок-композиція, урок-концерт); уроки-змагання (урок-вікторина, урок-КВК, урок-конкурс, урок-мозкова атака, урок-турнір); уроки-мандрівки (урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож); уроки-сюжетні замальовки.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, молодший шкільний вік, нестандартні уроки.

В статье рассматривается значение формирования познавательного интереса у младших школьников на уроках природоведения средствами нестандартных уроков. Подается определение понятия "познавательный интерес", указывается на способы развития познавательных интересов. Акцентируется внимание на педагогических условиях развития познавательных интересов на уроках природоведения: использование различных видов деятельности на уроках, использование нестандартных форм организации обучения младших школьников, создание благоприятной учебной среды для развития познавательного интереса и т. п. Рассматриваются различные виды нестандартных уроков, которые использует учитель в начальной школе при обучении детей природоведению: стихотворные (рифмованные) уроки; интегрированные (межпредметные) уроки; уроки-дискусии (урок-диалог, урок-диспут, урок-заседание, урок-круглый стол, урок-практикум, урок-семинар, урок-суд, урок-телемост); уроки-исследования (урок-знакомство, урок-панорама идей, урок-поиск, урок-самопознания, урок "Что? Где? Когда?"; уроки-отчеты (урок-аукцион, урок-зачет, урок-защита, урок-интервью"; урок-экзамен, урок-эрудит, урок-композиция, урок-концерт); уроки-соревнования (урок-викторина, урок-КВН, урок-конкурс, урок-мозговая атака, урок-турнир); уроки-путешествия (урок-экскурсия, урок-марафон, урок-путешествие); уроки-сюжетные зарисовки.

Ключевые слова: познавательный интерес, младший школьный возраст, нестандартные уроки.

The article considers the importance of formation of cognitive interest among junior pupils in the lessons of natural science by means of non-standard lessons. The definition of "cognitive interest" is given. It refers to the ways of developing cognitive interests. The emphasis is placed on the pedagogical conditions of the development of cognitive interests precisely at the lessons of natural science: the use of different types

of activities at lessons, the use of non-standard forms of organization of training for junior pupils, the creation of a supportive learning environment for the development of cognitive interest, etc.

The author examines the various types of non-standard lessons that a teacher uses in primary school while teaching children Natural Sciences: verse (rhymed) lessons; integrated (interdisciplinary) lessons; lessons-discussions (lesson-dialogue, lesson-discussion, lesson-session, lesson-round table, lesson-workshop, lesson-seminar, lesson-court, lesson-telemest); study lessons (lesson-acquaintance, tutorial-panorama of ideas, lesson-search, self-learning lesson, lesson "What? Where?", lesson-reports (lesson-auction, lesson-lesson, lesson-defense, interview lesson), exam lesson (erudite lesson, lesson-composition, concert lesson); lessons-competition (lesson-quiz, lesson-KVK, lesson-contest, lesson-brain attack, lesson-tour); lessons-tours (lesson-excursion, lesson-marathon, lesson-road); lessons-southern sketches.

Key words: cognitive interest, junior school age, non-standard lessons.

Актуальність дослідження. У контакті з оточуючим світом людина знайомиться з новими предметами і сторонами дійсності, які викликають у неї інтерес та особисту специфічну направленість.

Інтерес – це сконцентрованість на певному предметі думок, які викликають мету ближче ознайомитися з ним, глибше в нього проникнути, не випускати з поля зору [3].

Пізнавальний інтерес важливе особистісне утворення та характеристика навчального процесу. Являючись вираженням загальної направленості особистості, пізнавальний інтерес охоплює всі психічні процеси – сприйняття, пам'ять, мислення, пізнавальний інтерес стимулює пізнавальну активність учнів, спрямовує розвиток розумової, соціальної сфери особистості. У ході процесу пізнавальних інтересів активізується навчання, діяльність особистості. Інтерес до того чи іншого предмету – до науки, музики, спорту веде до певної навчальної діяльності. Дуже багато уваги приділяється дослідженню проблем розвитку пізнавального інтересу та навчальної діяльності школярів, їх взаємозв'язок. Навчання є специфічною пізнавальною діяльністю. З мотивами навчання тісно пов'язані інтереси, вони взаємно переплітаються. Пізнавальний інтерес формується в організованій навчальній діяльності, спрямованій на оволодіння практичними навичками та знаннями [3].

Важливим способом розвитку пізнавальних інтересів є багатоманітність видів діяльності на уроці. К. Д. Ушинський казав, що дитина потребує діяльності без зупинки і втомлюється не діяльністю, а її одноманітністю, односторонньою формою. Особливо важливо дотримуватися цієї вимогливості в початковій школі. Молодші школярі засвоюють знання краще, якщо на уроці чергуються різноманітні і недовготривалі види роботи, тобто використовуючи нестандартні форми навчання, а саме уроки-подорожі, уроки-дослідження, уроки-змагання, уроки-казки, інтегровані уроки, театралізовані уроки тощо.

Дослідження та вивчення даної проблеми є необхідним та актуальним у сучасній системі освіти та педагогічній науці.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови розвитку пізнавального інтересу до предмету "Природознавство" засобами нестандартних уроків.

Проблема розвитку пізнавальних інтересів дитини розглядалася, вивчалася, отримала своє обґрунтування у працях відомих педагогів: Я. Коменського, К. Ушинського, С. Русової. Г. Щукіна ґрунтовно досліджувала дану проблему у своїх теоретико-експериментальних працях [11]. Вона відокремила пізнавальний інтерес від загального, узагальнила педагогічні засоби його розвитку на різних етапах навчання. Ця проблема розглядалась також у працях Н. Бібік, Б. Друзь, О. Киричук, О. Савченко, О. Скрипченко, В. Сухомлинського та інших [2; 4; 9]. У дослідженнях В. Лозової, О. Савченко зазначається, що за наявності інтересу знання засвоюються усвідомлено, за його відсутності – формально.

У психологічній і педагогічній літературі висвітлені результати спеціальних досліджень, у яких розкривається роль інтересу в навчально-виховному процесі

(Н. М. Бібік, О. І. Киричук, Г. С. Костюк, Л. М. Проколієнко, О. Я. Савченко, Н. Ф. Скрипниченко, О. В. Скрипниченко та ін.) [2; 4; 9]. Всі автори надають винятково важливого значення інтересу до пізнання в процесі шкільного навчання. Аналіз цих досліджень свідчить про необхідність перегляду, уточнення та розширення наукових уявлень про визначальні фактори навчальної успішності учнів початкових класів. Виховання активного ставлення до знань, науки взагалі й до навчальної діяльності зокрема неможливе без розвитку допитливості, потягу до знань, інтересу до пізнання.

Суворі, категоричні вимоги, покарання, адміністративні заходи безсилі, якщо в дитини немає потреби навчатися, якщо пізнавальна діяльність для неї позбавлена життєвого змісту.

Оскільки інтерес зумовлює загальну тенденцію звертати увагу на певні об'єкти і явища навколишнього світу з метою їх пізнання або на виконання певного виду діяльності, то він впливає на всі без винятку психічні процеси, спрямовуючи їх у потрібне русло. Йдеться, насамперед, про увагу до об'єкта інтересу, яка з фізіологічного погляду пояснюється виникненням у корі великих півкуль головного мозку осередку оптимального збудження. Відомо, що в стані зацікавленості дитина все засвоює швидко й ґрунтовно. Розумова діяльність під впливом інтересу стає дедалі зосередженішою, з'являються роздуми, що спонукають певні дії [4, с. 1].

На основі Державного стандарту початкової загальної освіти та програми навчального предмета "Природознавство" навчально-пізнавальна діяльність базується на компетентнісно-орієнтованих завданнях із використанням сучасних освітніх технологій.

Для залучення кожного учня в активний пізнавальний процес варто створити навчально-предметне середовище, яке забезпечувало б можливість вільного доступу до різних джерел інформації, спілкування з ровесниками, працювати разом під час вирішення різних проблем.

Неможливо уявити навчально-виховний процес без активізації пізнавальних інтересів, тому що вона створює умови для самореалізації учнів, сприяє підвищенню теоретичних знань, розвитку інтелектуальних здібностей.

Початкова школа має не тільки формувати у школярів ключові компетентності, а й забезпечувати розвиток пізнавальної активності дитини, подальшого її становлення, інтелектуального зростання. Проте останніми роками спостерігається поступове зниження інтересу до навчання, потреби в знаннях. Саме тому проблема розвитку пізнавального інтересу молодших школярів є актуальною в педагогічній діяльності сучасного вчителя.

Навчання, підкріплене пізнавальними інтересами, має активний, дієвий характер. Активізуються розумові процеси учня, у нього з'являється прагнення до пошуку, до дослідження. Сьогодні пізнавальний інтерес розглядається як рушійна сила активізації навчання, розвитку пізнавальної самостійності учнів, важливий напрям підвищення ефективності навчальної діяльності. Стійкий пізнавальний інтерес – ознака готовності дитини до навчання в школі. Маючи сформовані пізнавальні інтереси, дитина успішно навчатиметься, в неї з'явиться зацікавленість до навчальної діяльності.

Для розвитку пізнавальних інтересів великі можливості мають нестандартні уроки, які можна використовувати з 1-го класу. Нестандартні уроки спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, бо вони глибоко зачіпають емоційно-мотиваційну сферу, формують дух змагальності, збуджують творчі сили, розвивають творче мислення, формують мотивацію навчально-пізнавальної діяльності [6]. На цьому уроці вчитель може організувати діяльність класу так, щоб учні в міру можливості працювали самостійно, а він керував цією діяльністю, забезпечуючи її необхідними засобами. Насамперед тому, що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю дітей. Майже всі прийоми, способи дії нестандартних уроків відзначаються ігровим спрямуванням. Водночас не слід перетворювати нестандартні уроки в головну форму роботи в школі: вони не завжди характеризуються серйозною, вдумливою пізнавальною працею учнів, високою результативністю, властива їм і велика витрата часу [5, с. 31]. Серед нестандартних уроків назовемо найголовніші:

- віршовані (римовані) уроки;
- інтегровані (міжпредметні) уроки;
- уроки-дискусії (урок-діалог, урок-диспут, урок-засідання, урок-круглий стіл, урок-практикум, урок-семінар, урок-суд, урок-телеміст);
- уроки-дослідження (урок-знайомство, урок-панорама ідей, урок-пошук, урок-самопізнання, урок "Що? Де? Коли?");
- уроки-звіти (урок-аукціон, урок-залік, урок-захист, урок-інтерв'ю, урок-екзамен, урок-ерудит, урок-композиція, урок-концерт);
- уроки-змагання (урок-вікторина, урок-КВК, урок-конкурс, урок-мозкова атака, урок-турнір);
- уроки-мандрівки (урок-екскурсія, урок-марафон, урок-подорож);
- уроки-сюжетні замальовки (урок-казка, урок-ранок, урок-спектакль).

Твердження, що "викладання повинно бути цікавим", треба вважати принципом методики сучасного уроку [9]. Проте інтерес не має нічого спільного з розвагою, яка не переслідує пізнавальних цілей. Йдеться про цікаву систему навчання, про постійну копітку й наполегливу роботу з формування стійкого інтересу, а не про каскад цікавих завдань. Показати навчальний предмет не як систему істин, які треба завчати, а як систему міркувань, що вимагають творчого мислення, це важко, але в цьому зміст активізації творчого навчального процесу, підвищення його ефективності.

Використання нестандартних форм навчання сприяє формуванню пізнавальних інтересів школярів, діти безпосередньо беруть участь у процесі навчання.

Отже, формування пізнавального інтересу школярів до предмета – складний процес, який припускає використання різних прийомів у системі засобів навчання і правильного стилю відносин між вчителем і учнями.

Література

1. Антипова О. У пошуках нестандартного уроку / О. Антипова, Д. Рум'янцева, В. Паламарчук // Рад. школа. – 1991. – № 1. – С. 65–69.
2. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік. – К. : Віпом, 1987. – 97 с.
3. Дейкина О. Ю. Пізнавальний інтерес: суть і проблеми вивчення / О. Ю. Дейкина. – М. : Просвітництво, 2002. – С. 345.
4. Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів / О. І. Киричук. – К. : Рад. школа, 1982. – 128 с.
5. Лухтай Л. К. Нестандартний урок / Л. К. Лухтай // Початкова школа. – 1992. – № 3–4. – С. 31–32.
6. Митник О. Народження нетрадиційного уроку / О. Митник // Початкова школа. – 1997. – № 12. – С. 11–23.
7. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні / Е. Печерська // Рідна школа. – 1995. – № 4. – С. 62–65.
8. Рудакова Т. І. Дидактична гра – дієвий засіб активізації пізнавальної активності учнів / Т. І. Рудакова // Початкова школа. – 2005. – № 16. – С. 7–13.
9. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – К. : Ґенеза, 1999. – 256 с.
10. Скоткін М. М. Методика викладання природознавства в початковій школі : посібник для вчителів / М. М. Скоткін. – К. : Радянська школа, 1953. – 227 с.